

УДК 262.3(477.83)

Б 61

Світлана БІЛА

УНІЙНІ ПРОЦЕСИ У ЛЬВІВСЬКІЙ, ПЕРЕМИШЛЬСЬКІЙ
ТА ЛУЦЬКІЙ СПАРХІЯХ
У ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРЕДСТАВНИКІВ
КИЇВСЬКОЇ ЦЕРКОВНО-ІСТОРИЧНОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано науковий доробок української історіографії другої половини XIX – початку XX ст. з проблеми унійних процесів у Львівській, Перемишльській та Луцькій єпархіях. Показано основні здобутки і тенденції теми, з'ясовано ступінь дослідженості окремих аспектів проблеми і виявлено маловивчені питання. Доведено, що праці київських дослідників хибують односторонністю, чітко вираженим конфесійним підходом, однак ігнорувати їх не слід, бо вони містять значний фактологічний матеріал.

Ключові слова: історіографія, унійні процеси, Львівська єпархія, Перемишльська єпархія, Луцька єпархія, Київська церковно-історична школа

Унієзнавчі дослідження в українській історіографії розпочалися у XVII столітті. Однак критичний аналіз нагромадженого матеріалу до початку XX ст. практично не проводився. До малодосліджених в історіографічному річищі тем належить поширення унії у Львівській, Перемишльській та Луцькій єпархії на зламі XVII – XVIII ст. Детальний аналіз досліджень з проблеми переходу окресленого регіону до унії та утвердження у краї греко-католицької церкви є особливо актуальним у зв'язку із відзначенням ювілеїв прийняття християнства на Русі та утвердження унії на галицьких і волинських землях.

Чільне місце у вивченні теми посідає Київська церковно-історична школа другої половини XIX ст. Праці тогочасних

істориків містять багато фактичного матеріалу на основі опрацьованих ними документальних джерел церковної історії. Тому доробок цих істориків заслуговує спеціального розгляду. Принагідно зазначимо, що лише окремі аспекти окресленої теми відображені в історіографічних оглядах О.Оглоблина, В.Ульяновського, В.Потульницького, В.Масненка, М.Довбищенка, О.Булиги. О.Оглоблин реконструював умови розвитку церковно-історичної науки у ХІХ ст. [12] В.Ульяновський з'ясував теоретико-методологічні засади і виділив характерні риси та особливості досліджень Київської церковної історичної школи, виділивши високий документалізм напрацювань [23]. М.Довбищенко зазначив, що тенденційний підхід у дослідженнях представників Київської церковно-історичної школи пояснюється тісним переплетенням конфесійних та політичних інтересів, які для них були визначальними критеріями в наукових студіях [3]. Історіографію проблеми переходу до унії Почаївського монастиря детально простежив О.Булига [2]. Методологічною основою усіх робіт православних дослідників, на думку О.Булиги, було ірраціональне розуміння історичного процесу та розгляд подій з позицій провіденціалізму. В.Потульницький та В.Масненко спробували окреслити тенденції історіософських і теоретико-методологічних підстав церковно-історичних напрацювань київських учених [18], [10], [11].

Метою нашої статті є з'ясувати внесок історіографії підросійської України, зокрема представників Київської церковно-історичної школи, у дослідження становища православної церкви та унійних процесів у Львівській, Перемишльській та Луцькій єпархіях, охарактеризувати процес нагромадження історичних знань, основні риси, здобутки та недоліки напрацювань.

Перші ґрунтовні історико-церковні дослідження, пов'язані з архівними пошуками та наступною публікацією нових джерел, припадають на другу половину ХІХ – початок ХХ ст. Саме тоді створюються кафедри церковної історії, зростає кількість кваліфікованих істориків церкви, пишуться дисертації, видаються фундаментальні праці, публікуються архівні джерела, формується Київська церковно-історична школа з її керівним осередком – Київською Духовною Академією (КДА).

Характерними особливостями школи були комплексний документалізм, текстологічні дослідження, використання нетрадиційного джерелознавства (на базі церковно-археологічного музею, КДА і єпархіальних зібрань) [23, 134 – 135]. Дух позитивістської методології в поєднанні з засадами ортодоксальної православної історіографії – ось прикметні риси досліджень представників Київської церковно-історичної школи.

До унійних процесів історики ставилися, в основному, негативно. Це, звісно, зумовлювало суб'єктивізм у навітлених ними причин, процесу та наслідків поширення унії на українських землях. У зв'язку з цим їх більше цікавила боротьба Південно-Західної Русі за збереження народності та православної віри у XVII ст. Концептуальні погляди щодо означеної проблеми були викладені у роботі професора Київської Духовної Академії Івана Малишевського [9]. Прикметно, що науковець негативно поставився і до святкування у Галичині 300-річчя Берестейської унії [8].

Низку ґрунтовних церковно-історичних праць, у яких розкривались проблеми “нової унії” у Галичині, на Волині та Поділлі, написав професор Київської Духовної Академії, блюститель Церковно-археологічного музею Микола Іванович Петров [5, 84 – 111]. Варто зазначити, що на “кухню творчості” дослідника та спрямованість його численних церковно-історичних розвідок доволі сильно впливала глибока внутрішня релігійність – як основна складова світогляду, винесена ще з дитинства [25]. Дослідник опублікував на сторінках журналу “Волинские епархиальные ведомости” розвідку про давні православні монастирі Волинської єпархії [15], які на кінець першої чверті XVIII ст. стали уніатськими. Їх нараховувалося не менше тридцяти [15, 34]. Дотримуючись усталеної в православній історіографії думки про занепад монастирського життя в унії, історик з'ясував обставини та час унієзації кількох волинських монастирів.

У публікації про Крем'янецьке православне братство (з цікавим фактом про православну діяльність Луцького єпископа Діонізія Жабокрицького) поширення унійних тенденцій пов'язувалося істориком з діяльністю єзуїтів, запрошених 1700 р. до міста [13].

Окрему працю М.Петров присвятив історії василіян, з'ясувавши їх роль в унієзації монастирів та латинізації церкви, причому тут він розширив географічні рамки теми (додалася Галичина) [16]. Після 1681 р. (часу таємного переходу до унії руської ієрархії) уніатськими стали, за М.Петровим, Крилоський, Перегінський, Гошанський, Унівський, Овруцький, Деревлянський, Туманський, Дубицький та Мілецький монастирі. Намагаючись укласти детальний реєстр уніатських монастирів Галичини та Волині (одна з перших спроб), учений стверджував, що у першій третині XVIII ст. їх було приблизно 160 [16, 434 – 436]. Він також дійшов висновку, що поширення унії сприяло інституційному зміцненню василіянського ордену, у тому числі й унаслідок успішної боротьби з уніатським світським духовенством, перетворення монастирів у василіянські осередки. Велике значення для зміцнення організації мала угода з уніатським митрополитом Левом Кішкою, за якою василіянам дозволялося візитувати унійні монастирі.

У праці з історії Волині вчений з'ясував обставини та час переходу до унії Мілецького монастиря, а також зміни у територіальних межах Луцької єпархії [14]. До опозиційних унії М.Петров причисляв ігумена Почаївського монастиря Саєвича і намісника Лозицького та більшість православної шляхти. Слушними є зауваги вченого стосовно повільного впровадження унії у Луцько-Острозькій єпархії. До 1747 р. вся Західна Волинь стала уніатською, у східній же частині дрібна овруцька шляхта втратила православ'я у другій половині XVIII ст. [14, 206]. У річищі православного історіографічного напрямку історик підкреслював, що унія розглядалася поляками лише як засіб розширення католицизму. Відтак, у XVIII ст. починають здійснюватися заходи, спрямовані на покатоличення населення Луцько-Острозької єпархії.

У 1891 р. вийшла друком праця М.Петрова про Поділля [17]. Варто зазначити, що у дослідженні автор підсумував здобутки подільських істориків-краєзнавців та інших науковців. Унія на Поділлі почала поширюватися лише після того, як регіон у церковному відношенні остаточно відійшов під юрисдикцію Львівського єпископа Йосифа Шумлянського. Автор

констатував, що у 1700 р. Йосиф Шумлянський лише формально оголосив Львівсько-Кам'янецьку єпархію уніатською, а згодом розсилав посадових осіб для дійсного запровадження унії у різних округах краю. Дієвим засобом поширення унії в краї була система надання поміщиками презент і ерекційних грамот священикам за умови приступлення їх до унії. Прикметно, що історик позитивно оцінив діяльність львівського уніатського митрополита Лева Шептицького, котрий турбувався про достатнє матеріальне забезпечення для уніатського духовенства і з цією метою проводив ретельні візитації подільських храмів. М.Петров змушений був констатувати, що у XVIII ст. в уніатській церкві відбулися позитивні зрушення: ставилися суворіші вимоги до морально-освітнього рівня священиків. Попри те, учений констатував, що унія залишалася вірою “нижчою” і служила лише мостом до католицтва. Так само, як і подільські краєзнавці, учений наполягав на лише формальній різниці між унією і православ'ям. Тільки під впливом рішень Замойського собору 1720 р. та діяльності василіянського ордену у новоутворених уніатських структурах розпочалися латинізаційні процеси. Заслугою автора є встановлення дат унієзації та поглинення василіянським орденом окремих подільських монастирів, таких, як Сатанівський (1707 р.), Могилівський (1708 р.), Грановський і Тишковський (1711 р.), Барський і Шаргородський (1715 р.), Кам'янецький Троїцький (1722 р.). До василіянських історик зачислив і ряд інших чернечих обителів єпархії. Необгрунтованими, на жаль, залишились міркування стосовно долі інших монастирів, які, на його думку, могли надалі перебувати у православ'ї. Прикметно, що, прагнучи виявити певну закономірність у поширенні унії на Поділлі, він наполягав на першості цього процесу в північно-західній частині краю. Натомість, у східній частині Поділля – Брацлавщині – довший час, на думку історика, зберігалось православ'я, оскільки місцеві поміщики-колоністи з метою швидшого заселення території надавали пільги селянам, дотримуючись свободи віровизнання [17, 158 – 175].

Проблема поширення унійних процесів на Правобережжі, Галичині та Волині опосередковано розглядалась у дослідженні С.Терновського про підпорядкування Київської митрополії

Московському патріархату [20]. С.Терновський дотримувався концепції, що активізація унійних тенденцій неопосередковано спричинила підпорядкування Київської митрополії Москві. Разом із тим, київське духовенство на чолі з Варлаамом Ясинським негативно поставилось до підпорядкування, мотивуючи свою позицію небезпекою, за нових умов, переходу перемишльського та львівського єпископів до унії [20, 104 – 105].

Заангажованість західноруської шляхти конфесійними проблемами у другій половині XVII ст. простежив співробітник Київської археографічної комісії М.Стороженко [11, 14], який дійшов висновку, що лише деякі православні родини в другій половині XVII ст. визнавали православ'я. Вони склали абсолютну меншість на провінційних сеймиках, а в деяких місцевостях (наприклад, на Чорній Русі, Поділлі) майже зникли. Кривава боротьба з козацтвом ще більше відштовхувала дворян від національних переконань і православ'я. На думку автора, з польською шляхтою їх поєднували і спільні станові інтереси. Це засвідчували дуже суперечливі інструкції шляхти на сейми, в яких в одних випадках захищалися права православної конфесії, а в інших – відкрито підтримувались уніати. На генеральних сеймах будь-яка підтримка православних, навіть з політичною метою, наштовхувалась на спротив фанатично налаштованої польської шляхти [19, XXXIV, XLIX]. Загалом науковець поділяв думку В.Антоновича, що негативним наслідком покатоличення шляхти було прийняття сеймових ухвал, спрямованих на поширення унії і знищення православ'я. Він ретельно дослідив окремі випадки підтримки православ'я волинською, київською та брацлавською шляхтою. Виділялась позиція волинської шляхти стосовно Люблінського колоквиуму (інструкція антиунійного змісту, яку луцькі братчики повезли до короля, була підписана 11 православними волинськими шляхтичами) [19, XXVI – XXIX].

Чимало уваги зазначеній проблемі приділив доктор церковної історії о.Ф.Тітов. На погляди дослідника, звичайно, впливали його доволі консервативні ідейні переконання. Проблему боротьби Західної Русі “за віру і народність” автор намагався розкрити у двох площинах: по-перше, дослідити засоби і методи, які застосовували латино-уніати для знищення

православної віри і руської народності в Західній Русі, по-друге, з'ясувати засоби і методи, якими православні намагались захищати віру і народність [21, VII]. Отже, у кожному розділі книги перші параграфи були присвячені наświetленню систематичного переслідування православ'я у Речі Посполитій як загальної політики уряду та течії, характерної для всього польського суспільства. А в останніх досліджувалися спроби православної громадськості протидіяти цьому. Дослідникові так і не вдалося відійти від концептуальних засад офіційної історіографії про те, що причиною переслідування і гноблення руського народу була сама унія, вигадана єзуїтами і протегована польським урядом [21, 234]. Звідси різко негативні оцінки унійних процесів у регіоні як засобу окатоличення та полонізації українського народу. Науковець поділяв думку В.Антоновича, що в останній третині XVII ст. польський уряд використав православну ієрархію, передусім львівського єпископа Йосифа Шумлянського та його однодумців. Автор акцентував на ролі "таємних уніатів" з середовища руської ієрархії. Частина відомостей, наведених у праці, є суперечливими, зокрема щодо участі у Люблінському унійному колоквиумі 1680 р. Іннокентія Винницького, Йосифа Шумлянського та Гедеона Четвертинського.

На підставі повідомлення російського дипломата у Польщі Бориса Михайлова він з'ясував деякі нові деталі у проблемі унієзації Перемишльської єпархії. Концепція насильницького впровадження унії підтвердилася лише кількома задокументованими фактами примусу [21, 150, 153].

У Львівській єпархії, за Ф.Тітовим, унійні процеси розгорталися на основі плану Шумлянського. Донесення російських резидентів у Польщі переповнені скаргами на насильницькі дії єпископа. Перебільшеним виглядає твердження, що до кінця XVII ст. переважна більшість монастирів, церков та братств, окрім Львівської Ставропігії, стали уніатськими. Тривале зволікання з відкритим переходом до унії науковець пояснював бажанням Шумлянського уникнути масового засилля та здобути якомога більше привілеїв. Ф.Тітову вдалося з'ясувати і декілька нових фактів у проблемі переходу до унії Йосифа Шумлянського в 1700 р.

На терені Луцької єпархії Ф.Тітов виділив невдалі унійні спроби єпископа Афанасія Шумлянського наприкінці XVII ст. Об'єктивні труднощі, пов'язані з отриманням єпископського сану, інтриги Шумлянського та обіцянки уніатів усунути всі перешкоди спричинились, на думку автора, до переходу Жабокрицького в уніатське віровизнання 1702 р. Після цього волинські дворяни розділилися на дві частини. Утвердження унії у єпархії історик пов'язує з призначенням на єпископську кафедру Івана Виговського [21, 192]. Зібраний актовий матеріал дав змогу Ф.Тітову показати переслідування шляхтою православних Волині та Поділля як логічний і, певною мірою, закономірний процес. На згаданому тлі справедливою є заувага, що на початку XVIII ст. в уніатській церкві було чимало недоліків. Навпаки, думка про суто негативний вплив Замойського собору 1720 р. на унію в плані її латинізації виглядає анахронізмом.

Використавши цінні документальні матеріали з архіву Міністерства закордонних справ Росії, автор намагався об'єктивно інтерпретувати ставлення російського уряду до унійних процесів, діяльність російської дипломатії на захист православної церкви в Польщі. Історик високо оцінив діяльність Петра I, спрямовану на захист православної конфесії. Засуджуючи політику польських урядових кіл стосовно православного населення та порушення умов Вічного миру, автор, одночасно, виправдовував втручання Росії у внутрішні справи Речі Посполитої і наполягав на безальтернативності об'єднання з Московським православ'ям.

Ф.Тітов акцентував на позитивній ролі братств у захисті православ'я, наприклад, Луцького Ставропігального (завдяки ньому було зірвано Люблінський колоквиум). Дослідник виділив і рішення з'їзду братств на зібранні у Новому Дворі (1681 р.) на захист православ'я. Історик висвітлив і заходи у цьому напрямі київських митрополитів Четвертинського, Ясинського, Кроковського. В обороні віри, як стверджував автор, стояли також богослови КДА та закордонні монастирі Київської митрополії-єпархії. Щодо останніх, то вже сучасники С.Голубев, В.Завітневич украй критично оцінювали авторське

перебільшення значення закордонних монастирів у боротьбі проти унії [22, LXXVII].

У другому томі свого дослідження, присвяченому Київській митрополії-епархії та її ієрархії, автор детальніше навітлив діяльність Гедеона Четвертинського, спрямовану на захист православ'я в Речі Посполитій [21].

Заслугою ученого є аналіз внутрішнього становища православної церкви у Київській митрополії-епархії та виявлення негараздів, які були характерні для всієї західноруської церкви (у питаннях висвячення священників і намісників, контролю за діяльністю духовенства, підготовки архиєреїв, недоліків у виконанні душпастирських обов'язків тощо) [21, 399 – 410].

Підсумовуючи, зазначимо, що історик зібрав великий задокументований фактологічний матеріал про становище православної церкви та унійні процеси у Львівській, Перемишльській та Луцькій епархіях в останній третині XVII – на початку XVIII ст. Однак конфесійні переконання не дозволили йому дотриматися заманіфестованого завдання написати об'єктивну історію православної церкви Речі Посполитої. Уже сучасники зазначали ряд суперечностей та фактологічних неточностей на основі неперевіраних джерел, які використовувались автором не завжди на наукових засадах [26, XXXVI – XXXVIII]. Документальні матеріали з одних епархій бралися за основу для висновків щодо інших, без огляду на суттєві регіональні відмінності.

Перехід до унії Львівського Ставропігiального братства проаналізував випускник КДА А.Криловський [6]. Позитивним у праці є використання автором матеріалів архіву Львівського братства. Причини тривалої боротьби Й.Шумлянського з братством автор пояснював ненавистю уніата до православних [6, 171 – 186]. А.Криловський одним із перших наголосив на об'єктивних національно-захисних мотивах переходу братства до унії у 1708 р. [6, 106].

Магістр КДА В.Біднов першим із церковних істориків ретельно проаналізував законодавчі акти, зокрема сеймові ухвали польсько-литовської держави щодо православ'я і розглянув становище східної церкви у безпосередньому зв'язку з

політичними подіями у Речі Посполитій та міжнародними відносинами [1]. Заслугою автора є детальний аналіз причин поширення унії в регіоні наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Учений не зміг обминути того факту, що, незважаючи на сеймові постанови (окремі з яких були антиправославного характеру), руська шляхта з економічних і політичних причин на сеймах вільно захищала права і привілеї православної громадськості. На підставі документальних матеріалів В.Біднов детально насвітлив і проаналізував зміст інструкцій київської, брацлавської, волинської шляхти в останній третині XVII ст.

Невипадково сучасні дослідники (наприклад, В.Ульяновський) підкреслюють, що, попри певні недоліки, зокрема неповноту документальної бази, штучність періодизації, зумовлену прямою прив'язкою її до політичних подій і зміни правителів, спрощення розмаїття історичного життя, монографію В.Біднова можна вважати однією з кращих праць з історії церкви в Україні [24, 444 – 461].

Вагомий внесок у дослідження проблеми зробив учень професора Ф.Тітова С.Курганович [7]. У центрі його уваги – постать луцького єпископа Діонізія Жабокрицького у безпосередньому зв'язку з історією Луцької єпархії наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Заслугою автора є використання значної кількості не тільки опублікованих, але й архівних документів, віднайдених у Київському центральному архіві, а також архівосховищах Почаєва, Житомира, Петербурга. Деякі з цих документів історик опублікував у додатках до монографії. Дослідник підготував також мапу Луцько-Острозької єпархії з позначенням на ній православних та уніатських монастирів.

С.Курганович першим спеціально зупинився на внутрішньому становищі Луцької єпархії в другій половині XVII ст. На думку вченого, успіх унії в кінці XVII ст. був зумовлений не стільки релігійним фанатизмом і жорстокістю, скільки системою урядових заходів, спрямованих на підтримку уніатів та поступове обмеження прав православних. Обґрунтованою є думка про толерантність польського короля Яна Собеського до православного населення. Лише під впливом католицького оточення і політичних інтересів Польщі він поширював унію.

Детально розкрито діяльність Діонізія Жабокрицького. Уперше в історіографії історик дослідив адміністративні розпорядження ієрарха, спрямовані на покращення становища православної церкви на Волині.

Важливу роль у формуванні унійних переконань ієрарха, на думку дослідника, відіграло невизнання православними висвячення номіната угорським архієпископом Йосифом Стойкою. Додалося загострення давніх конфліктів владики з родичами, які розпускали плітки, що Жабокрицький підбурював козаків під проводом Палія до війни з Польщею.

Першою спробою в історіографії є наświetлення обставин переходу владики до унії у січні 1702 р. у Володимирі-Волинському за присутності митрополита Лева Заленського. За С.Кургановичем, це означало і перехід усієї єпархії до унії. Лев Заленський, повідомляючи Рим про подію, просив, щоб Жабокрицького визнали чинним уніатським єпископом [7, 212 – 218].

Автор стверджував, що Д.Жабокрицький спочатку запроваджував унію повільно, надаючи перевагу агітації і переконанню. Не досягши великих успіхів, ієрарх вдався до засобів “жорстокості”. Непокірне духовенство єпископ відлучав від церкви і переслідував, зокрема позбавляв маєтностей, використовував інші адміністративні засоби тиску, хоч конкретних випадків примусу духовенства до унії автор так і не навів. Дієвою була візитація храмів і монастирів єпархії. Назагал, на погляд С.Кургановича, Луцька єпархія була погано підготовленою до конверсії і Жабокрицькому довелося докласти чимало зусиль, щоб зробити її уніатською. У монастирях був більш сприятливий ґрунт: здеморалізоване чернецтво, православ’я підтримувалося виключно авторитетом єпископа-номіната. Велику допомогу єпископові в поширенні унії надавала шляхта, яка деколи втручалась у внутрішні справи церкви й іншими силовими засобами змушувала духовну і світську громадськість прийняти нове віровизнання. Окрім того, король Август II передав Діонізієві Жабокрицькому управління всіма церквами і монастирями, які були у королівщинах Речі Посполитої.

Автор зафіксував випадки й відвертого опору волинської людності розгортанню унійних процесів. Зокрема, він навів факти протидії унії в містечку Клевань. Почасти і високоосвічені духовні особи уміло захищали Луцьку єпархію від унієзації [7, 229]. С.Курганович з'ясував, що однією з форм пасивного опору священників унії були сповіді з наступним переконанням парафіян не зраджувати православної вірі. Активно протидіяла об'єднавчим процесам, як зазначив С.Курганович, частина православної шляхти. Деякі дворяни навіть чинили збройний опір діяльності Жабокрицького, забороняли священникам визнавати юрисдикцію владики, бути учасниками місцевих церковних соборів тощо [7, 229 – 231]. Унійні процеси гальмувалися і внаслідок розгортання козацького повстання під проводом С.Палія, діяльності братств, протидії деяких монастирів (Почаївського, Четвертинського, Загоровського).

Підсумовуючи розгляд особистості Діонізія Жабокрицького та його унійної діяльності, дослідник так і не зміг позбутися конфесійного підходу. Так, він надав перевагу концепції зради ієрархом свого народу в релігійному і національному аспектах. Разом із тим, учений підкреслював, що Жабокрицький був, безсумнівно, видатною особистістю, яка перевершила сучасників розумом і здібностями. Водночас, він діяв як звичайна людина з її пристрастями і слабкостями – був сином свого часу.

Слід зауважити і своєрідні історіософсько-методологічні засади праці автора, котрі, на наш погляд, з огляду на проблематику монографії та ретельне дослідження ролі особистісного фактора в історії, поєднують у собі кращі здобутки позитивізму, соціологізму, неокантіанства та “філософії життя”. Адже саме “філософія життя” поставила у центр розгляду історичної науки суб'єктивний світ людини [4, 142].

Отже, представниками Київської церковно-історичної школи був зібраний та опрацьований доволі великий фактографічний та джерельний матеріал про становище православної церкви, передумови поширення унії в останній третині XVII – на початку XVIII ст. у західних єпархіях Київської митрополії, обставини зміни юрисдикційної належності окремих церковних інституцій, роль в унійних

процесах польського уряду, церковної ієрархії та василіянського ордену, спроби православних церковних інституцій, світської громадськості протидіяти унієзації регіону тощо.

Однак праці дослідників, у силу відомих суспільно-політичних обставин, особистих та релігійних переконань авторів, хибують на тенденційність та упереджений конфесійний підхід. Більшість сформованих концепцій та поглядів науковців вписувались у схему “православие-самодержавие-народность” і були покликані виправдати російське панування в регіоні та легітимізувати ліквідацію унії. Отже, історики вкрай негативно оцінювали унійні процеси на зламі XVII – XVIII ст., наголошуючи на їх згубних наслідках.

Перспективним для дальшого дослідження теми є вивчення та аналіз неопублікованих дисертацій уніонів Київської Духовної Академії та їх порівняльна характеристика з церковно-історичними розвідками студентів Греко-католицької Богословської Академії м. Львова.

Джерела та література

1. Біднов В. Дослідження церковної історії в православних країнах. – Кременець: Б.в., 1931. – 20 с.
2. Булига О. Особливості змін юрисдикційної приналежності Почаївського монастиря (XVIII – I половина XIX ст.) у роботах дослідників православних церков // Історія релігій в Україні: Праці X-ї міжнародної наукової конференції (Львів, 16 – 19 травня 2000 року). – Львів: Логос, 2000. – Кн. I. – С. 68 – 73.
3. Довбищенко М. Уніатська церква на Волині кінця XVI – першої половини XVII ст. (регіональний, соціальний та духовний аспект) / Пам’ятки. Архів Української Церкви. – Т. 3. – Вип. 1. Документи до історії унії на Волині і Київщині кінця XVI – першої половини XVII ст. – К.: Б.в., 2001. – С. 7 – 92.
4. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів: ЛДУ, 1999. – 224 с.
5. Крайній К. Історики Києво-Печерської Лаври XIX – початку XX століть. – К.: Пульсари, 2000. – 238 с.
6. Крыловский А. Львовское Ставропигиальное Братство (Опыт церковно-исторического исследования). – К: Изд. Н.Т. Корчак-Новицкого 1904. – XII + 314 + 230 с.

7. Курганович С. Дионисий Жабокрицкий, епископ Луцкий и Острожский. Историко-биографический очерк. – К.: Тип. Акц. о-ва “Петр Барский в Києве”, 1914. – VII+363 с.

8. Малышевский И. И. Заметка по поводу празднования в Галицкой Руси 300-летней годовщины Брестской унии // Труды Киевской Духовной Академии. – 1895. – № 8. – С. 623 – 672.

9. Малышевский И. И. Западная Русь в борьбе за веру и народность. – СПб.: Синодальная тип., 1897. – 402+IX с.

10. Масненко В. Исторична думка та націотворення в Україні (кінець XIX – перша третина XX ст.). – Київ – Черкаси: Відлуння – Плюс, 2001. – 440 с.

11. Масненко В. Самоідентифікація українських істориків у контексті становлення національної історичної думки (брати А.Л. та М.В.Стороженки, І.А.Линниченко, Д.І.Багалій) // Київська старовина. – 2002. – № 6. – С. 92 – 106.

12. Оглоблин О. Українська церковна історіографія // Український історик. – 1969. – № 1 – 4. – С. 12 – 29.

13. Петров Н. Археологические заметки. Кременецкое православное Богоявленское братство // Труды Киевской Духовной Академии. – 1887. – № 7. – С. 412 – 429; № 9. – С. 122 – 145.

14. Петров Н. Волинь. Исторические судьбы Юго-Западного краю. – СПб.: Общественная польза, 1888. – XV+288+127 с.

15. Петров Н. Краткие сведения о православных монастырях Волинской епархии, в настоящее время не существующих // ВЕВ. – Ч. неоф. – 1867. – № 2. – С. 32 – 40; № 3. – С. 49 – 58; № 4. – С. 59 – 71; № 5. – С. 75 – 87; № 6. – С. 91 – 97; № 7. – С. 101 – 107; № 8. – С. 135 – 155.

16. Петров Н. Очерк истории базилианского ордена в бывшей Польше // Труды Киевской Духовной Академии. – 1870. – № 5. – С. 428 – 494; № 8. – С. 373 – 436; № 11. – С. 343 – 409; 1871. – № 2. – С. 295 – 374; № 5. – С. 225 – 317; № 6. – С. 480 – 554; № 7. – С. 118 – 189; 1872. – № 1. – С. 3 – 85; № 2. – С.161 – 272.

17. Петров Н. Подолия. Историческое описание. – СПб.: Общественная польза, 1891. – XXXI+264+100 с.

18. Потульницький В. Україна і всесвітня історія: історіософія світової та української історії XVII – XX століть. – К: Либідь, 2002. – 480 с.

19. Стороженко Н. Отношение западно-русских дворян второй половины XVII века к вопросам религиозным и сословным // АЮЗР. – Ч. II. – Т. 2. – К.: Тип. Н.Т.Корчак-Новицкого, 1888. – С. I – XLIX.

20. Терновский С. Исследование о подчинении Киевской митрополии Московскому патриархату // АЮЗР. – Ч. I. – Т. 5. – К.: Губернская тип., 1872. – С. 1 – 172.

21. Титов Ф. Русская Православная Церковь в польско-литовском государстве в XVII – XVIII вв. (1654 – 1795). Опыт церковно-исторического исследования: В 2-х т. – Т. 1. Западная Русь в борьбе за веру и народность в XVII – XVIII вв. – К.: Изд. С.В.Кульженко, 1905. – 10 + 394 с.; Т. II. Киевская митрополия-епархия в XVII – XVIII вв. (1686 – 1797 г.). – К.: Типография имп. университета Св.Владимира, 1905. – III+484 с.

22. Ульяновский В. Жизнь и творчество отца Федора Титова // Императорская Киевская Духовная Академия и ее трехвековой жизни и деятельности (1615 – 1915): Историческая записка / Сост. профессор протоирей Федор Титов. – 2-е изд, дополнен. – К.: Гопак, 2003. – С. XLIV – CXXVI.

23. Ульяновський В. “Третя складова” історико-церковної школи КДА (замість післямови) // Просемінарій. Медієвістика. Історія церкви, науки і культури. – Вип. 1. – К., 1997. – С. 134 – 144.

24. Ульяновський В. Історик церкви Василь Біднов // Дніпропетровський історико-археографічний збірник. – Вип. 1. – Дніпропетровськ, 1997. – С. 444 – 461.

25. Ульяновський В., Панчук О. Микола Петров: портрет у часовій перспективі та різних інтер'єрах // Петров Микола скрижалі пам'яті / Упоряд. В.Ульяновський, І.Карсим. – К.: Либідь, 2003. – С. 5 – 67.

26. Щурат В. Два письма еп. Иннок. Винницкого. Причинок до історії западно-руської Церкви XVII в. // Шематисм всего клира греко-католического епархий соединенных Перемиской, Самборской и Сяноцкой на рок вод рож. Хр. 1907. – Жовква: Вид-во оо. Василіян, 1906. – С. XXXVI – XLVIII.

Била Светлана. Унионные процессы во Львовской, Перемышльской и Луцкой епархиях в исследованиях представителей Киевской церковно-исторической школы. В статье проанализирован научный вклад Киевской церковно-исторической школы второй половины XIX – начала XX вв. по проблеме унионных процессов во Львовской, Перемышльской и Луцкой епархий. Показаны основные достижения и тенденции в анализе темы, выяснена степень изученности отдельных аспектов проблемы и выявлены малоисследованные вопросы. Утверждается, что труды киевских исследователей отличаются

односторонностью, ярко выраженным конфессиональным подходом, однако игнорировать их не следует, потому что в них содержится значительный фактологический материал.

Ключевые слова: историография, унионные процессы, Львовская епархия, Перемышльская епархия, Луцкая епархия, Киевская церковно-историческая школа.

Bila Svitlana. The union processes in L'viv, Peremyshl' and Lutsk dioceses in representatives' researches of Kyiv church historical school. In the article the scientific work of the Kyiv church historical school of the second half of the XIXth and the beginning of the XXth centuries on problems of union processes in L'viv, Peremyshl' and Lutsk dioceses is analyzed. Basic achievements and tendencies in the analysis of the theme are shown, the degree of the study of some aspects of the problem is cleared up and scantily explored questions are exposed. It is affirmed that Kyiv researchers' works error by one-sidedness and a vividly expressed confessional approach, but we shouldn't ignore them because they include significant, full of facts material.

Keywords: historiography, union processes, L'viv diocese, Peremyshl' diocese, Lutsk diocese, Kyiv church historical school.